

Vinkler Éva:¹ A roma és a nem roma együttélést zavaró bűnözés

Debreceni Jogi Műhely, 2013. évi (X. évfolyam) 4. szám (2013. október) 59-70.

Bevezető

„Gondolkodni nehéz, ezért a legtöbben ítélnék.”- írja Márai Sándor a naplójában. Való igaz, ítélkezni talán könnyebb, de megítélni valamit ésszerűen, következetesen végiggondolva, olyan megoldást találni, amely a legjobbhoz próbál közelíteni és még talán kompromisszumokra is hajlandó, az rendkívül nehéz.

Ez a téma nem éppen azon könnyed kérdéskörökbe tartozik, amelyet egy kávé mellett beszélünk meg egy napsütéses délután. Nem, egyáltalán nem, sőt mondhatnánk, hogy nem is szívesen beszélünk erről, bár nem is számít tabunak sem. Mégis olyan mélységeket bolygat meg, olyan hullámokat vet a társadalom háborgó tengerében, amely oly gyakran felkorbácsolja a kedélyeket. Szokás mondani, hogy az éremnek két oldala van. De itt nem, ebben az esetben sokkal több oldalról, nézőpontról kell beszélünk. Annyi oldala, annyi rétege van, hogy számba venni mindet, több mint talentumnak kell lenni.

Az idézetet azért választottam, mert a témát az előítéletek és a sztereotípiák szemszögéből, az általuk gyakorolt nem elhanyagolható hatásokról szeretném megközelíteni.

Sztereotípiák, előítéletek, diszkrimináció, rasszizmus, hendikep csak néhány fogalom, amelyek a témához kapcsolhatóak. „Minden cigány bűnöző? Vérükben van a bűnözés?” Ilyen és ehhez hasonló kijelentések sokaságával találkozunk nap, mint nap. Ki felelős ezért? A válasz egyértelmű, MI emberek. Vagyis mindenki, a nem roma és a roma egyaránt. Emberek vagyunk, ez a válasz, bennünk vannak, bele születünk, sőt belénk születik az előítéletesség. De ez a kulcsa a megoldásnak is. Ítélező ember okozta, a gondolkodó ember megoldja.

Számtalan szerző, kutató, vizsgálat és felmérés, számtalan tudomány – a történettudománytól a pszichológián át a kriminológiáig- foglalkozott már a sztereotípiák és az előítéletek jelenségével. Egyáltalán nem mai korunk találmánya, hiszen mindig is jelen volt a történelem során az, hogy egyes emberekből csoportokat képezzünk, másoktól ezáltal megkülönböztessünk. Nincs olyan ember, akinek a száján még soha nem csúszott volna ki semmilyen sztereotip megjegyzés. Az előítéletes gondolkodás életünk részévé vált, ezért foglalkozni kell velük. A társadalmat alakító, olykor destruktív és viszályokat szító, olykor pedig a világot és a közgondolkodást egyszerűbbé alakítani akaró általánosítások nélkülözhetetlen elemévé váltak az emberiség létének. Ez nem jelenti azt, hogy nem tudnánk nélkülük élni, de azt sem, hogy ki kell üznünk őket létezésünk minden cseppjéből. A sztereotípiák nem feltétlenül hordoz negatív töltésű jelentést és nem feltétlenül kell, hogy elutasító értékelést fogalmazzon meg, sőt oly gyakran segítenek megkönnyíteni életünket, hiszen rohanó világunkban lehetetlen mindent megismerni, s ekkor nyúlunk a sztereotípiákhoz, a már meglévő és kész kategóriákhoz, amelyek legalább tájékozódási pontot jelentenek az ismeretlenben.

Magyarországon számos kisebbség él, de mégis a roma etnikummal kapcsolatosan alakultak ki leginkább sztereotip állítások és előítéletek, illetve a velük való együttéléstől származik a legtöbb konfliktus.

Mi lehet ennek az oka? Mik a történeti előzményei? Milyen cigány-képek éltek a történelem során és mi vezethetett odáig, hogy napjainkban a lépten-nyomon tapasztalható roma-ellenesség egyre csak fokozódik? Ezekre a kérdésekre keresem a választ, elsősorban a magyarországi viszonyokra vonatkoztatva.

Megpróbálom megfejtetni, hogy mi lehet az oka és van-e valóság alapja a manapság a romákkal szemben legtöbbször említett „bűnöző cigány” kategóriájának. Végül pedig a problémakörrel kapcsolatos néhány megoldási javaslatot említek.

A téma igen tág, így ezekben a keretekben nem nyílik lehetőség, hogy minden egyes szegmensét úgy tárgyaljam, ahogyan az arra méltó lenne. Csupán a kérdéskörök néhány pontját villantom fel a teljesség igénye nélkül, törekedve a tárgyilagosságra

Cigány vagy Roma?

1971-ben Londonban megtartották az Első Roma Világkongresszust, ahol elfogadták, hogy a világ összes cigány népcsoportjának és cigány származású emberének a hivatalos összefoglaló elnevezése a roma. A roma elnevezés pedig a rom szó többes számú alakja, amely „embert”, „cigány embert” jelent.²

A cigány és roma azonos jelentésű szó, azonban a cigány elnevezést gyakran erősen negatív és sztereotip jelentéssel ruházzák fel és a közéletben jóindulatból, illetve politikai korrektségből inkább a roma megnevezést használják.

A Magyarországon élő cigányság többnyire elfogadja a cigány elnevezést, de az oláh cigányok romának hívják magukat és az oláh cigány kifejezést is csak haragosaikra alkalmazzák, míg a romungrok (magyarcigányok) és a beás cigányok inkább cigánynak nevezik magukat, sőt a beások általában elutasítják a roma elnevezést, a Németországban élő szintók pedig magukat az egyszerű roma megnevezés helyett szintó romának hívják. Ugyanakkor a tudományos életben is mindkét név alkalmazott.³ Ismeretes az Országos Roma Önkormányzat, Roma Rendőrök Országos Egyesülete, de van például Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület és Cigány Szociális és Művelődési Módszertani Bázis.

Tehát a szóhasználat rendkívül megosztott mind a romák, mind a nem romák körében, elsősorban a napjainkban a cigány szóhoz kapcsolódó pejoratív tartalom miatt.

A romákkal kapcsolatos előítéletek és sztereotípiák

Cigánynak lenni manapság és minden korban különleges társadalmi státuszt jelent és jelentett, igazolják ezt a különböző történeti és szociológiai kutatások. Már önmagában a kisebbséghez tartozás is valamiféle kisszerűséget takar a többséghez képest a kisebbség szóból eredően.⁴

A cigányság Magyarország legnagyobb etnikumú kisebbsége, azonban nem mindenhol tekintik őket nemzetiségnek, mivel nem rendelkeznek anyaországgal. Bárhol a világon egy cigány közösség jelene, a sorsa, a jövője nagyban függ attól, hogy az adott társadalom mennyire befogadó, illetve elutasító. Nagyrészt a vizsgálódások azt jelzik, hogy a történelem során kialakult és megkövesedett sztereotípiáknak köszönhetően a társadalom egy része szemében romának lenni alacsony presztízsű dolognak számít.⁵

Előítéletek és a sztereotípiák napjainkban egyre jobban kísértenek. A diszkriminatív megnyilvánulások, rasszista intézkedések, támadások, a szegregáció mind jobban szedi az áldozatait. Egyre többször, egyre nagyobb számba, és egyre erőteljesebben jelennek meg a közéletben olyan témák, esetek, helyzetek, amelyben valamely kisebbségekkel kapcsolatosak. Vagy azért mert őket érte súlyosan diszkriminatív megnyilvánulás, vagy, mert éppen ők követtek el valamely, a társadalom számára elfogadhatatlan cselekedetet. Ez mind fokozottan igazak a roma kisebbségre.

A cigánysággal kapcsolatos előítéletek történeti előzményei

Nem korunk találmánya, vagy úgy is mondhatnánk, hogy a történelem viharos századait mindig is végigkísérte az a tény, hogy a cigányság valamilyen különleges helyzetet foglalt el egy-egy lakosság körébe. Mindig is voltak olyan, az adott kor által elfogadott társadalmi értékek, amelyekkel, ha nem rendelkezett egy-egy csoport, akkor megbélyegezték őket.(nyomorékok, cselédek, cigányok, stb.) A cigányság esetében pedig beszélhetünk olyan

tulajdonságokról, életmódról, életformáról, amely a környezettől nagyon is elütött. Eltérő kultúrájuk és szokásaik, eltérő szemléletmódjuk miatt számtalanszor a meg nem értettség ködébe burkolózva kellett élniük egy-egy falu, vagy város periferiájára szorulva. Történelem könyveket lapozgat, irodalmi klasszikusokat olvasgatva, nagyszerű művészek alkotásait látva mindannyiunkban élhet az, az kép a cigánysággal kapcsolatban, hogy lovasszekereikkel vándorolva járják a történelem rögös útjait, hosszú göndör, fekete hajú, felékszerezett fiatal cigány lányok szín pompás, virágos szoknyában táncolnak, kalapos, bajszos férfiak hegedűn muzsikálnak esetleg lókupeckednek vagy éppen a 100 esztendő fejkendős, ráncos, hajlott hátú cigány asszonyt képzeljük el, aki tenyérből, vagy kártyából jósol. Elevenen élnek (vagy talán már csak éltek) ilyen és ehhez kapcsolódó asszociációk képzeletünkben. Ezek a romantikus képzelgések mára csaknem teljesen leomlottak a nem romák (vagy, ahogy romani nyelven mondják a gádzsók) által a cigányokról alkotott vélekedéseikben.

Anyországgal nem rendelkezvén a cigányság mindig próbált megélni valahol, ahová éppen a szélrózsza sodorta őket. Találébb talán az a kifejezés, hogy próbált túlélni, próbálta a megélhetését megteremteni egy olyan társadalomban, amely talán nem annyira kedvelte őket. Mert mindig is voltak olyan korok és időszakok, amikor a vándor életmódot folytató cigányságot nem látták szívesen egy-egy területen. Ilyenkor vagy megpróbálták a vándorkaravánokat további „helyes útra terelni”, vagy pedig erőszakkal igyekeztek beilleszteni őket egy már felépített, letelepedett társadalom struktúrájába, illetve a meglévő környezethez hasonlóvá tenni. Már a múltban is többségük mindig a társadalom legalacsonyabb, legszegényebb rétegeibe tartozott, ebből kifolyólag igyekeztek őket távol tartani a város vagy falu központjából, így kaphattak helyet a peremvidékeken, a települések határaiban. A tőlük való elkülönülés, illetve helyesebben az ő szegregálásuk eredménye lett a cigánytelepek létrejötte.

Gyakran találkozunk a történelem során azzal, hogy agresszív módon kívánják őket asszimilálni, ezzel arra kényszerítve, hogy feladják hagyományaikat, szokásaikat.⁶

Ennek ellenére számos írás⁷ megemlíti, hogy a romák rendkívül hasznos ismereteikkel, tapasztalatukkal – elsősorban amivel a fémművesség területén rendelkeztek – hozzájárulhattak egy-egy csata vagy háború sikeréhez. A történészek szerint a cigányok a perzsáktól tanulták eme mesterséget, amely oly meghatározó módon mindig jelen volt az életükben. A korabeli feljegyzések szerint Dózsa György kivégzéséhez a trónt és koronát is cigány mesteremberek készítették, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején a romák ágyúöntökként és fegyverjavítókként jeleskedtek.⁸

A cigánysággal kapcsolatos sztereotípiák kialakulásának egyik magyarázata lehet, hogy a társadalmak mindig egyfajta különös, sajátos, sőt másfajta népeknek tartották őket. Nyilvánvalóan megjelent már az a kép is, hogy a cigány egy etnikumi kisebbséghez tartozó személy, hiszen abban ország, ahol éltek kisebb létszámmal rendelkeztek, mint a lakosság nagy részét alkotó egyéb csoport. Nem hagyható figyelmen kívül az a szempont sem, hogy sajátos társadalmi kategóriát jelentettek a sokféleségükkel és a változatos identitástudatukkal. Az emberekben kialakult cigány-képek gyakran változtak a korrallal együtt. Autentikus folklórszövegek tanúskodnak arról, hogyan alkotott a kor embere különféle képzeteket az etnokulturális közösségről, mivel azok viselkedése újszerű, idegen volt számukra. Vélhetően a nekik szokatlan népeket próbálták megismerni és ennek érdekében alkottak különféle képeket, általánosításokat alkalmaztak egy-egy közösséggel szemben. Ilyen általánosításnak tekintették már akkor is, hogy a nem megfelelő viselkedésüknek köszönhetik azt, hogy szegény sorsra jutottak.⁹

Ugyanakkor nem kevés szerepe volt az ellenszenv kialakításában a korabeli történetírásnak is, amely olyan közhelyeket és sztereotípiákat teremtett, amelyek még napjainkban is fenn tudtak maradni. Példaként álljon itt Johann Thurmaier, másnéven Aventinus bajor humanista és történetírónak az 1522-ben született *Annales Baiorum* (*Bayrischer Chronicon*) című munkája.

Ebben az 1439-es évnél arról számol be, a cigány vándorcsoportok a német tartományokat is elérték, akik „*büntetlenül loptak, csaltak, és a betevő falatot rablással és jövendőmondással keresték meg.*”¹⁰

Hasonló negatív vélekedés származik Luther Márton, a protestáns egyházalapító tollából, amikor is egyik művében így fogalmaz: „...*a ma élő zsidók valóban a világon élő rossz és rosszindulatú gazemberek keverékei, hasonlóan a cigányokhoz.*”¹¹

Már 1447-ben kitiltották őket Barcelonából és 1471-ben Svájcban romapolitikát szabályzó törvények is születtek. Tilos volt elszállásolni őket. A cigányok üldözése a 16. századtól egyre inkább magasabb szintet öltött, a török terjeszkedése miatt gyakran vádolták őket kémkedéssel. Az első lépések között megtiltották a velük való érintkezést és a kereskedelmet. Nem számított ritkaságnak az sem, hogy a nyugat-európai államok az amerikai és afrikai gyarmataikra toloncolták őket. A XVI. század második felétől egyre több ország a kényszer-asszimilációt kezdte alkalmazni, mivel az adott alkalmazott cigány-politikák nem vezettek eredményre. Így a kitoloncolásokat és az üldözéseket fölvaltotta a letelepítés. Mivel a romák önkéntesen nem voltak hajlandók feladni hagyományaikat, így a politika ismét erőszakos módszerre váltott.¹²

Magyarországon a cigányság lényegesen jobb körülmények között és környezetben élhetett, szabad mozgásuk biztosítva volt. A 15. és a 16. században egyfajta egyensúly alakult ki a városok és a cigányok között. A cigányok elsősorban olyan feladatokat láttak el, amelyeket mások nem szívesen végeztek volna. A romáknak juttatott különféle menlevelek biztosították azt, hogy a nép és az áthaladó vándorcsoportok között ne alakuljon ki éles konfliktus, hiszen ezek jórészt az cigányok ellenőrizhetőségét is garantálták. Mivel többnyire csak keresztülvonultak az országon, esetleg rövidebb ideig tartózkodtak ki, lényegesen sekélyesebb volt az érintkezés a lakossággal. A pozitívumok ellenére azt nem jelenthetjük ki, hogy nem voltak konfliktusok a roma és nem roma lakosság között, de ezek a szembenállások még nem nevezhetjük *etnospecifikusnak*. A török hódoltság végezetével az ország lassan kezdett romjaiból újra felépülni, a lakosság fokozatosan nőtt, ezzel párhuzamosan a cigány népesség száma is gyarapodott, ami elég hamar ellentéteket indukált. Ez vezetett oda, hogy hatalmas mennyiségben látottak napvilágot cigánykérdést szabályozó rendelkezések.¹³

1701-ben I. Lipót törvényen kívül helyezte a cigányokat. 1724-ben III. Károly rendeletet hozott, amelyben elrendelte, hogy azokat büntessék meg, akik lopnak, akik pedig rendesen viselkednek, azokat telepítsék le, és gondoskodjanak a tisztességes megélhetésükről, az összeírásukat pedig az ellenőrizhetőség végett tette kötelezővé. Ebből egyértelműen az is kitűnik, hogy a cigánykérdés szabályozásának az oka nem etnikai célú volt, hanem elsősorban a közbiztonságot szolgálta.¹⁴

A felvilágosult abszolutista államban a romák száma megsokszorozódott, ezzel arányosan a viszályok száma is. A törvényhatóságokat a következőkre figyelmeztették: „*az emberiségnek az a sőpredéke, amelyet közönségesen német cigánynak neveznek, ismét beszivárgott az országba*”. A problémák tovább mélyültek, a megoldásukat pedig a szigorú szabályzással próbálták megoldani. Ettől kezdve beszélhetünk Magyarországon a cigányügy és cigány-politika megjelenéséről.¹⁵

Mária Terézia és nyomában II. József is ellentmondásos módszerekkel próbálták megoldani a cigánykérdést. Céljuk mondhatni a cigányság „megnevelése”, sőt inkább „átnevelése” volt. Azt tartották szem előtt, hogy a cigányság felhagyjon a hagyományos életmódjával, becsületes és civilizált embert faragjanak belőlük. Szabályozta azt is, hogy a hagyományos viseleteiket és öltözködésüket hagyják el, és alkalmazkodjanak a falubeliek szokásaihoz ezen a téren. Ezeket tetéztve megtiltotta a cigány nyelv használatát is, a cigány összeírásokat pedig rendszeressé tette. Az erőszakos asszimilációt szorgalmazta a következő rendelet is: „*Nem lopni és hazudni, varázsolni, cigánykodni, hanem igaz munkával élni... Utcában fel s alá járni, koldulni, lopni, részegeskedni, veszekedni, az utcákon kiabálni... gunyhót vagy*

földházat teljességgel csinálni ne engedték.”¹⁶

A következő évtizedek cigány-politikái hasonló útvonalon jártak, mint az elődei Legfontosabb célkitűzés még mindig a vándorló életmód felszámolása volt.

XIX. századra kétfajta cigány kép alakult ki. Egyrészt fennmaradtak továbbra is a feudalizmus kori sztereotípiák, amelyek szerint a cigányok „*nem mások ugyanis, mint tolvajok csapata, valamint dologkerülő és csalárd emberek söpredéke*”.¹⁷ A másik nézet pedig az irodalomban, publicisztikában és képzőművészetben alakult ki, itt ugyanis a romantikus kor által alkotott cigány kép volt a meghatározó.

A cigányság sorsa a XX. században

Ez az a század, ami drasztikus változásokat hozott a világban, az emberiség történetében. Ez az a század, amelyet soha nem felejtünk, amely végérvényes és kitörölhetetlenül belevészte magát a történelembe. Különösen igaz ez a cigányságot tekintve. Porrajmos, roma/cigány holokauszt, etnikai tisztogatás, népiirtás, vagy bárhogy is nevezzük, örökre megpecsételte a cigányság a sorsát.

1903-ban a Correspondence de Hongrie szerkesztője Széll Kálmán miniszterelnökhöz intézett levelet, amelyben azt ajánlotta, hogy a „hazai cigányságot telepítsék ki Szomáliába”.¹⁸

A hatóságok próbálkoztak is mindenféle módszerrel, a kóborló családok letelepítésével, deviáns magatartásformák visszaszorításával. „Az európai államok programjában” az elnyomó rendészeti és a bűnügyi módszerek szerepeltek, a cél elérése érdekében még az emberi jogok csorbítása is elfogadhatóvá vált.¹⁹

Ebből az időszakból származik a Magyarországon elhíresült *Dánosi per*. Az ügyel kapcsolatosan felmerült kegyetlenség, a kannibalizmus meséje oly annyira megrázta az egész társadalmat, hogy cigányságra valósággal stigma került, és megadta az alapot a „minden cigány bűnöző” sztereotípiára elterjedéséhez és a mai napig is tartó meglétéhez. A következő években az etnikai előítéletek tovább erősödtek, amihez hozzájárul az I. világháború után bekövetkező nemzeti „trauma” és a cigányok fokozódó elszegényedési folyamata.²⁰

A cigánykérdés faji kérdéssé válása Himmler 1938-as rendeletéhez köthető, ami óriási tömegek meggyilkolásába torkollott. A cigányok elleni módszeres népiirtás során az ún. „cigány elemek” végleges likvidálása volt a cél. A II. világháború alatt a meggyilkolt és deportált, internáló táborokban szállított cigányok száma még ma is vitatott.²¹

Az előítéletesség tetőfoka nyilvánvalóan az 1930-as és 40-es években csúcson sodott ki, és napjainkra is gyakorolt hatása nem elhanyagolható.

A pártállami időszakban Magyarországon a „cigány-képet” a Szovjetunió Kommunista Pártjának perspektívája határozta meg, amely a cigányságot „a lakosság egy elmaradott rétegének” tekintette.²² Sok volt az iskolázatlan és az analfabéta közöttük és többségük nyomortelepeken élt. A kóborló cigányok még mindig problémát jelentettek az állam számára, ezért adminisztratív úton igyekeztek megoldást keresni. Jellemző eszköz volt a fokozott ellenőrzés, a lakosság személyigazolvánnyal való ellátása, ebből is kiemelkedett a kóbor és munkakerülő személyek igazolványa. Életkörülményeik javítása érdekében erőszakos, átnevelő intézkedésekkel próbálták meg a cigány lakosságot asszimilálni (fürdetések, kényszer-fertőtlenítések).²³

Az 1961-es határozat kiemelkedő jelentőségűvé vált a romák életére vonatkozóan és alapjaiban határozta meg a cigány-politika jövőjét. A határozat a cigánykérdést már nem nemzetiségi, hanem szociális problémaként fogalmazta meg. Ennek tükrében megkezdtek a cigánytelepek felszámolását és a romáknak a településeken belüli erőszakos letelepítését.²⁴

A 70-es évektől a cigányság, mint faji kategória egyre inkább felerősödik a nem-cigány közvélekedésben, annak ellenére, hogy az állam és a politika megítélésében szociális kategóriát képeztek. Több vizsgálatot is végeztek a témában ez időszakban és a közvélemény-

kutatások mind arról számoltak be, hogy a romákkal kapcsolatosan kialakult sztereotípiák egyre fokozódnak, erősödnek. A megkérdezettek körében a legáltalánosabban és legelsőnek eszükbe jutó tulajdonság egy cigányról a következők voltak: 68% munkakerülő, 65% piszkosak, jó zenei érzék 63%, lusták 58%, sokat hazudnak 56%, primitívek 50%, szegények 39%.²⁵

Az 1990-es években a rendszerváltás változást hozott. A felemelkedés biztató jelei hirtelen úgy omlottak össze, mint a kártyából épült vár. Az ipari termelés csökkent, az építőipar és a bányászat válságba került, pedig éppen itt foglalkoztatták a legtöbb romát. A rendszerváltás első nagy vesztesei az alacsony képzettségű emberek voltak, hiszen a privatizált vállalatoknál már nem volt szükség a korábban leginkább segédmunkásként dolgozó cigányokra, így a munkanélküliség 1993 végére a cigány férfiak körében 71%-ra²⁶ nőtt.

A rendszerváltás után a mindenkori kormányzatoknak rendkívül sok és szerteágazó problémakörrel kellett szembenéznie a romákat illetően. A felerősödő intolerancia és szegregáció, a mindennapi együttélésből fakadó konfliktusok miatt speciális módon kell kezelni a helyzetet.

Napjaink romákkal kapcsolatos sztereotípiái és azok hatása

Magyarországon a többség a romákkal, mint kisebbséggel szemben messze a legelutasítóbb. Ha cigányok kerülnek szóba, szinte kizárólag negatív véleményekkel és sztereotípiákkal jellemzik őket. Közvélemény-kutatások sora jutott arra a megállapításra, hogy a magyar népnek a cigánysággal kapcsolatos neheztelése, sőt ma már jobban ide illik az a szó, hogy gyűlölete, egyre inkább fokozódik.

A romák magyarországi helyzetének romlásában sokan mérföldkönek tekintik a rendszerváltást. Manapság a magyar családok nehéz megélhetési körülményei miatt, egyre kevesebb az együttérzés a cigányok iránt. Az, az általános vélekedés, hogy a cigányok leginkább kihasználják a társadalmat, mert magas munkanélküliségi rátával és nagy családdal rendelkeznek.

A cigányságra jellemző sajátos, sokak szerint „bűnöző” életvitelt a génekkal magyarázzák. Azt, hogy nem szeretnek dolgozni és csak élösködnek, vérfertőző kapcsolatban élnek mindegy konkrétan rájuk jellemző, általánosan elfogadott sajátosságoknak tartanak, s emiatt egyes cselekvések a körükben más megítélés alá esik.

Erről tanúskodik egy bírósági határozat is. A vádlott a tényállás szerint 14. életévét be nem töltött unokatestvérével rendszeresen nemi kapcsolatot létesített. A bíróság folytatólagosan elkövetett megrontás büntette miatt 10 hónap szabadságvesztés és 1 évi közügyektől eltiltásra ítélte. A bíróság enyhítő körülményként értékelte, hogy a vérfertőzés a romák körében más erkölcsi megítéléssel bír, mint a nem romák esetében. Majd akkori nevéen a megyei bíróság ezt a körülményt már mellőzte a büntetés kiszabásnál, mondván, hogy a Btk. mindenkire egyformán érvényes, mindenkivel szemben egyformán kell érvényesíteni.²⁷

Érdekes problémát vet fel a cigányság és a rendőrség kapcsolata. A Tárki közvélemény-kutató cég 2005-ös felmérése alapján a rendőrök nagyobb arányban igazoltatják a romákat, mint a nem romákat (29-23%), ezt a cigány megkérdezettek is egybehangzóan állították. A rendőrök viszont azzal védekeztek, hogy a jogszabályokat követve nekik a szabálysértő és a gyanús alakokat is igazoltatniuk kell. A rendőrök 23%-a vallotta, hogy hajlamosabb bizonyos csoportokat gyakrabban megállítani, 97% szerint viszont nem állítanak meg aránytalanul sok romát.

„Cigánybűnözés”? Létezik-e?

A cigány bűnelkövetőkről 1971-től 1988-ig külön statisztika készült. Ekkor az adatgyűjtés kizárólag etnikai alapon folyt, amelyek nem voltak tekintettel sem emberi, sem kisebbségi jogokra. Problémát jelentett, hogy vizsgálódások alapja nem az önmeghatározás volt, hanem a rasszjegyek alapján történt a besorolás.²⁸

A kommunista rendszer egyik hibája volt, hogy a lehető legnagyobb mértékben igyekezett távol tartani magát a kisebbségek, ezáltal a cigányság problémáitól. A társadalomtudományos berkekben a cigány kifejezés helyett a halmozottan hátrányos társadalmi csoportokról beszéltek, viszont a büntetőjog világában a „cigánybűnözés” fogalma általánosan elfogadott volt.²⁹

A következő évtizedben a kutatásokban központi szerepet kapott a hátrányos társadalmi helyzet és a társadalmi beilleszkedési zavarok (TBZ). A vizsgálódások azt igazolták, hogy a kettő között szoros az összefüggés, tehát a cigányok bűnözése a szociális helyzetükből fakad, ezért egyre inkább a bűnmegelőzés került előtérbe.³⁰

Tauber István kutatásai alapján kimutatta azt is, hogy a romák bűnözése mennyiségét tekintve nem tér el az azonos életszínvonalon élő nem romákétól. Megállapították azt is, hogy az adott területeken a romák aránya és a bűnözésben való részvételi arányuk között nincs összefüggés, amiből arra következtettek, hogy van a cigányoknak egy ún. normakövető rétege, és van egy elkülönült bűnelkövetői csoportja.³¹

Vigh József magyar kriminológus szerint is a cigányság körében a hátrányos helyzet és az esélyegyenlőtlenség bűnözésre gyakorolt hatása számottevő. Vizsgálatai során összevette és elemezte a hátrányos társadalmi helyzet, valamint annak egyes megnyilvánulási formáit (alacsony jövedelem, alkoholista életmód, rossz családi- és életkörülmények, alacsony iskolai végzettség) és a bűnözés összefüggéseit.³² Már ekkor felvázolta, hogy az előítéletesség és a kirekesztés, a munkaerő-piacról való kiszorulás további veszélyeket szül, amelyek még inkább fokozzák a romák bűnelkövetési hajlandóságát.

A 90-es évek változást hoztak. Már nem készült a cigány bűnelkövetőkről külön statisztika, legalábbis a végrehajtó- és az igazságszolgáltató hatalom által és „cigánybűnözésről” sem beszéltek hivatalosan. Azonban a hétköznapi gondolkodásban továbbra is erősen élt az a sztereotípiá, hogy a cigányság bűnöző hajlama igen magas. Erős Ferenc ez idő tájt a helyzet feltérképezése érdekében végzett kutató munkájában kimutatta azt, hogy az emberek 67%-a egyetért azzal, hogy a „bűnözés a cigányok vérében van”.³³ Ekkortól a kutatások középpontjába a társadalomban élő előítéletek, a kirekesztő folyamatok és etnikai félelmek kerültek az egyre szaporodó civil szervezetek hatására.

Ebben az évtizedben több börtönkutatás készült, amely az elítéltek etnikai hovatartozását vizsgálta. Egyes eredmények szerint az elítéltek 50%-a cigány, ez pedig azt mutatja, hogy a társadalmi arányukat tekintve valóban több a cigány származású ember a börtönökben. Viszont problémás volt, hogy az adott esetben kit kell cigánynak tekinteni, aki annak vallja magát, vagy akit a környezete annak tart?

Póczik Szilveszter kutatásai³⁴ alapján az eredmények azt mutatták ki, hogy a cigányok körében igen alacsony az iskolai végzettség. A vizsgált elkövetők (magyarok, romák, asszimiláló transznetnikai) többsége nagy családból származik, és hátrányos helyzetből érkezik. Arra a következtetésre jutott, hogy a roma származásúak hamarabb kezdenek a bűnözés lejtőjén zuhanni. Egyes tényezők, mint a rossz családi példa, állami gondozás, javítóintézet igen nagy szerepet játszanak a bűnözővé válásban.

Ezek tovább erősítették Vigh József korábbi megállapítását, miszerint elsősorban a hátrányos helyzet a legfőbb kiváltó oka a bűnözésnek a cigányság esetében és a romák nagy része pedig köztudottan alacsonyan iskolázott, rossz, gyakran bűnöző társadalmi környezetből érkezett.

A „cigánybűnözés” fogalmának használata igen problematikus. Elméletileg akkor lehetne

„cigánybűnözésről” beszélni, ha lenne, ami azt alátámasztja, hogy a cigányok felülreprezentáltak a bűncselekmények tekintetében. Azonban Magyarországon ma etnikai hovatarozás alapján bűnügyi statisztikát nem lehet készíteni. Az 1994. évi XXXIV. évi rendőrségről szóló törvény 90.§ (3) bekezdése szerint „a faji eredetre, vallási meggyőződésre, szexuális magatartásra és politikai véleményre utaló különleges adat csak akkor kezelhető, ha a bűnüldözési tevékenység során felmerülő bűncselekmény tényállási eleméhez tartozik, vagy ahhoz az érintett írásban hozzájárult.”

A „cigánybűnözés” fogalmát tekintve arra a megállapításra juthatunk, hogy nincs olyan bizonyíték, amely tudományosan alátámasztaná azt, hogy valóban a roma kisebbség bűnelkövetése magasabb az átlagosnál. Valóban a látszat az, hogy sok a roma a bűnözők között. De ha a dolgok mögé nézünk, azt láthatjuk, hogy vannak alacsony színvonalon élő társadalmi csoportok, amelyek nagyobb valószínűséggel kerülnek a magasabb kriminalitású klasszisokba. A cigányok zöme pedig köztudottan a társadalom színvonalának legalacsonyabb fokán élnek. Egy-egy etnikai csoport pedig gyakran tartozik ebbe a kategóriába. Így azt mondhatjuk, hogy a roma kisebbség bűnözése valóban magasabb, mint más etnikai csoporté, és a bűnelkövetők között is nagyobb számban képviseltetik magukat, mint ahogyan az a népességhez viszonyított arányukhoz képest várható lenne. Innen származik az a látszat összefüggés, hogy a romák a kriminalitást tekintve felülreprezentáltak az egész népesség tekintve. Tehát a „cigánybűnözés” fogalma nem alkalmas a valós helyzet tükrözésére.³⁵

Érvek – ellenérvek, avagy mi a megoldás?

A magyarországi cigányok túlnyomó többsége a társadalom leghátrányosabb helyzetű rétegeihez tartozik. Az iskolázatlanság, a munkanélküliség, a szegénység, az elmaradott lakóhely és diszkrimináció együttes hatásai határozzák meg a cigányság társadalmi helyzetét. A legproblémásabb elemnek ezek közül a hátrányos megkülönböztetést tartják, mivel ez az első láncszem a körforgásban. A legtöbben a probléma megoldását az oktatásban látják. Úgy gondolják a fiatal generáció az, amelynek a jövőjén még lehet változtatni. Ezt valóban sokan a megoldás kulcsának tartják, de azt már nem szeretnék, hogy gyermekük egy osztályban tanuljon roma fiatalokkal. Sok tanár pedig nem szívesen tanít ott, ahol többségben vannak a cigánygyerekek. Ezért több helyütt alkalmazzák a cigány gyermekek elkülönítését, külön kiegészítő osztályok kialakítását, megelőzve azt, hogy a nem roma gyerekeket a szüleik más intézményekbe írassák. További problémát jelent, hogy a sajátos szubkultúrából érkező, etnokulturális sajátosságokkal rendelkező roma gyerekek nehezen tudnak alkalmazkodni egy átlagos iskolai rendszerhez. Nyilvánvalóan közrejátszik az is, hogy cigány szülők nem is mindig viszik a gyermeket óvodába, mondván nincs arra szükség, hiszen a nagycsaládból származó előny, hogy úgy is van otthon mindig valaki, aki majd az vigyáz rá. Ez oda vezet, hogy a gyermek a többiekhez képest hátránnyal indul az iskolába, mivel nem szerzi meg az alapvető, felkészülést segítő ismereteket. Ha a gyerek az iskolába mégis megtanul írni és olvasni, ki segít neki otthon, ha a szülője sem végezte el az általános iskolát? Mivel a gyermek segítség nélkül marad, a sikertelenség következtében a szülők példáját követve lassan elkezd elhanyagolni az iskolát, végül pedig oda vezet, hogy ha az általános iskolát be is fejezi a tovább tanulásra a lehetősége rohamosan csökken. Ez pedig már átvezet egy másik problémához, amit napjainkban a legnagyobb fennakadásnak tartanak, a munkanélküliséghez. A mély szegénység gyakran odáig vezet, hogy alternatív úton, sokszor bűnözésből próbálnak megélni. Ezért van az, hogy a cigányok körében a haszonszerzési cél dominál leginkább az elkövetett bűncselekmények tekintetében. Ez valamennyi hátrányos helyzetben élő rétegre érvényes. Ezt nevezik megélhetési bűnözésnek. Egyértelmű, hogy a roma kisebbségek és a többségi társadalom közötti konfliktusokat kezelni kell. A megoldásra váró probléma komplex, ugyancsak a teendők is összetettek. A társadalmi béke és az zavartalan együttélés

érdekében új utakat kell keresni. A többség oldaláról problémát jelentő az átlagostól, a sablontól eltérő rétegek kirekesztésével szemben megoldást jelenthet a kisebbségek sajátos háttér és identitás tudatának megismerése, a romák szempontjából pedig kiemelt szerepe van az akaratnak, annak, hogy akarjanak is változtatni a jelenlegi helyzetükön, de emellett törekedjenek arra is hagyományos kultúrájukat megőrizték, örökségüket továbbadják.

Záró gondolatok

A roma és a nem roma együttélésből kinövő témakörök és ezekből is elsősorban a problémák száma megannyi lehet, sok oldalról körüljárható, sok nézőpontból megfigyelhető, sok szempontból magyarázható.

Az, hogy Magyarországon a cigányokkal kapcsolatban alakult ki a legélesebb előítélet-rendszer, annak „történelmi hagyománya” van. Más etnikai kisebbségek is élnek hazánkban, de olyan széles körben elterjedt negatív attitűdök egyikhez sem kapcsolandók, mint a roma kisebbségekhez.

A probléma gyökerét talán ott kell keresni, hogy már az elmúlt évszázadok során is a cigányság sajátos helyzetet foglalt el a társadalomban és negatív erők már ekkor elkezdtek munkálkodni. Ez az eltérő kultúra, identitástudat, hagyomány a magyar társadalomban meg nem értettségre talált. Fakadhat ez onnan, hogy az ember önzően többségében a saját érdekeinek érvényesítésére koncentrál, amiért nem is lehet szinte hibáztatni, hiszen így lettünk megalkotva biológiailag. Ezt mind a romák és mind a nem romák perspektívájából szemlélve megállapítható. Hiszen a többségi társadalom el volt és van foglalva a saját világának felépítésével, továbbfejlesztésével, mondhatni nem szívesen törődik mások bajával, nem kívánja megnehezíteni saját helyzetét, azzal, hogy mások nehézségeit is a nyakába veszi. Ha pedig a romák aspektusát vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy az amúgy sem könnyű helyzetükben-lévén, hogy nincs anyaországuk és a vándorlás jutott nekik osztályrészül a történelem során-semmi és senki (beleértve önmagukat is) nem igyekezett megkönnyíteni azt, hogy egy már meglévő közösségbe, társadalomba beintegrálódjanak.

Ezt a Janus-arcú állapotot a még inkább kétarcú előítéletek és a sztereotípiák kovácsolta bonyodalmak tovább színezik. Az elsősorban negatív képzettársításon alapuló, de az emberi gondolkodásnak szerves részét képező kategorizálások, skatulyázások olyan légkört, életformát teremtettek, amelyekben mindenki szinte a már előre legyártott sablont kapja kézhez és ezekből táplálkozik. Ez azonban nem feltétlenül kell, hogy rizikót hordozzon magában. Ha viszont a magyarországi cigányság helyzetét vesszük górcső alá, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy itt napjainkban többet jelent egy-egy kimondott előítélet, a pusztán általánosításoknál és komplikált életet leegyszerűsítő kifejezéseknél. Csúnya kifejezéssel élve azt mondhatjuk, hogy a dolgok nagyon „elfajultak”. Mialatt a jelenlegi tanulmány megalkotásán dolgoztam elképesztő méreteket öltő rasszizmussal találkoztam a társadalom minden egyes lépcsőfokán. A környezetemben élő emberek 99%-a olyan negatív attribútumokat társít a roma kisebbséghez, amelyeknek a valóságos létére nincs semmilyen bizonyítékuk, csak elfogadják azokat a készen kapott mintákat, amelyeket „megörököltek”, nem törődve azzal, hogy azok már lehet nem is aktuálisak. Ez azonban ugyanúgy igaz a cigányokra is. Azt kellett megállapítanom, hogy az előítéletesség vice versa működik. Vagyis a cigányok szintén az elődeiktől kapott, beléjük égetett gyakran téves képzetektől nem tudnak szabadulni. Nagy részük elfogadta azt, hogy mindig is a népesség azon részéhez tartoznak, akiknek küzdeniük kell a megélhetésükért, akik a társadalmi-kulturális létra legalacsonyabb fokán léteznek, s emiatt olyan szituációkban kényszerülnek, amelyről joggal gondolhatja a többség, hogy az általánosan elfogadott normáktól valóban merőben elütnek.

Az előítéletesség oly annyira stigmát ejtett a roma embereken, hogy gyakran nem is tudnának vagy lehet, hogy már nem is akarnak ebből kitörni, mert megszokottá és

megváltoztathatatlaná vált a szemükben az, az életforma és életmód, amit képviselnek. Rengeteg javaslat, megoldási ötlet született már eddig is a konfliktusok feloldására, mert mindenkinek érdeke lenne, hogy az együttélés kis hazánkban problémamentes, vagy legalábbis kevésbé problematikus legyen, mint manapság. Azt kell látnunk, hogy nem lehet egysíkúan kezelni a helyzetet, mert mindenkinek valamit tennie kell. Kiindulópontnak már az is elég, ha a hozzáálláson változtatunk, hiszen mindennek az alapja, hogy tiszta fejjel lássuk a környezetet, a világot, ne egy gyakran homályos szemüvegen keresztül nézzük a valóságot, mert ha már ez hiányzik, téves úton járhatunk.

A legfontosabb pedig az, hogy akarni kell. Akarni kell, hogy változzon a helyzet, akarni kell, hogy egyszer majd egy új generáció úgy tekintsen ránk, mint akik egy végtelennek tűnő történet ellentmondásos és bizonytalan világában elindultak egy rögzös, de járható úton azért, hogy megkeressék a megoldás kulcsát.

Soha ne tévesszük szem elől azt, hogy itt nem helytálló az, az általános, de ugyanakkor előre tekintő nézet, hogy majd a jövő feladata, a jövő nemzedékére vár ennek a csomónak a kibogozása. Itt ugyanis ránk vár a küldetés, nem az elkövetkező időkben, nem is holnap, hanem még MA, mert nem tudhatjuk, mikor lesz már késő.

Zusammenfassung

Geschichte über eine Gemeinschaft und ihr Los. Die, einen schweren Weg zurücklegen haben, trotzdem sind sie nie nach Hause angekommen und haben nie ihre Heimat gefunden. Geschichte über die, wir so wenig wissen, aber alles glauben. Über die, die meisten denken, dass sie nur durch Unterstützung und Kriminalität leben, scheuen die Arbeit und geben die meisten Aufgaben den Polizisten. Es ist die Geschichte von den Zigeunern. In meiner Artikel möchte ich die Antwort suchen, warum verbindet man die Zigeuner mit der Kriminalität wohl oder übel. In dieser Hinsicht der Vorurteile versuchte ich das Thema durch die Historie der Zigeuner beleuchten, natürlich nur die wesentliche Tatsachen erwähnt. Das Thema ist sehr weit, und heutzutage allgemein beliebt. Das Problem interessiert viele Menschen, und viele probieren es lösen. An Hand von dieser strebte ich mich eine Vorstellung zu machen, welche diese Vorurteile sind, wie die öffentliche Meinung beeinflussen, sowie einige Lösungen empfehlen, natürlich objektiv.

Irodalomjegyzék és internetes források

- Elek Balázs: A sztereotípiák szerepe a bizonyítási eljárásban In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 167-171. o. BH. 1998. 218. Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2. Bf. 45/1988. sz.
- Nagy Pál: „Fáraó népe” A magyarországi cigányok korai története (14-17.század) PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs 2004.
- Póczik Szilveszter: A roma kisebbséggel összefüggő problémák szociológiai és kriminológiai vizsgálata 1996-2002, Kutatási zárójelentés, OKRI, Budapest, 2002.
- Póczik Szilveszter: A cigányság a magyar kriminológiai kutatásban 1971-2001. Kriminológiai tanulmányok, 39. évf. 336-355.o.
- Purcsi Barna Gyula: A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”, Csokonai Kiadó, Debrecen 2004. 9.o
- Vavró István: A „cigánybűnözés” vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről, In: Írások Tauber István emlékére 1943-2003, Magyar Kriminológiai Társaság, ELTE ÁJK, Rendőrtiszti Főiskola, Budapest 2009. 32-35.o.
- Vigh József- Tauber István- Madácsi Imre: A hátrányos társadalmi helyzet és a

bűnözés kapcsolata, BM Könyvkiadó, Budapest, 1988.

- Binder Mátyás: Cigány-képek a sztereotípiáktól az integrációig 2009.
http://www.mult-kor.hu/20090107_ciganykepek_a_sztereotipiaktol_az_integracioig.
(2013-02-02)
- Grétsy Zsombor: Cigány? Roma? Dzsipszi? Melyik a piszi? 2011. január 8.
<http://www.nyest.hu/hirek/cigany-roma-dzsipszi-melyik-a-piszi> (2013-02-15)
- Tóth Péter: A magyarországi cigányság története a feudalizmus korában, Bölcsész Konzorcium Pécs, 2006
<http://www.publikacio.uni-miskolc.hu/data/ME-PUB-40972/ciganyoktortenete.pdf>
(2013-01-05)
- Szűcs Norbert: A cigányság szakirodalma a rendszerváltás utáni Magyarországon
http://www.fk.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/kozmuw/wp/wp-content/uploads/2011/03/szucs_norbert_tanulmany.pdf . (2013-02-23)
- Romák az 1848-as szabadságharcban (Ismeretlen szerző) 2007. március 15.
<http://www.multkor.hu/cikk.php?id=84> (2013-01-27)
- Cigány Tudományos és Identitásörző Szövetség: Paj Rom Cigányokról
<http://www.ctisz.webnode.hu/numa-romanes/paj-rom> (2013-02-08)

¹ Joghallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

2 Grétsy Zsombor: Cigány? Roma? Dzsipszi? Melyik a piszi? 2011. január 8. <http://www.nyest.hu/hirek/cigany-roma-dzsipszi-melyik-a-piszi> (2013-02-15)

3 Cigány vagy roma (Ismeretlen szerző) <http://c-press.hu/200908245445/belfold/cigany-vagy-roma.html> (2013-02-17)

4 Csepeli György: Kisebbség és képzés
http://www.csepeli.hu/pub/1996/csepeli_kisebbsseg_kepzelet_1996_02_24.pdf (2013-01-30)

5 Pálmáné Orsós Anna: Nyelvi helyzet, nyelvtanárképzés, Vizsgálatok és gondolatok a beás nyelv megőrzésének lehetőségeiről Ph.D. Értekezés 2006. http://www.nevtudphd.pte.hu/docs/palmaine_orsos_anna-phd_ertekezés.pdf (2013-01-30)

6 Külügyminisztérium: A cigányok/romák Magyarországon 2004.
<http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/98C7D84E-C51D-4D7C-82D9-981FB6AF/0/Roma.pdf> (2013-02-01)

7 Ld.:Tóth Péter: A magyarországi cigányság története a feudalizmus korában, Bölcsész Konzorcium Pécs, 2006 <http://www.publikacio.uni-miskolc.hu/data/ME-PUB-40972/ciganyoktortenete.pdf> (2013-02-03)

Nagy Pál: „Fáraó népe” A magyarországi cigányok korai története (14-17.század) PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs 2004.

Binder Mátyás: Cigány-képek a folklórtól az etnopolitikáig: a romák és a rendszerváltás, 2009. augusztus 18.
http://www.mult-kor.hu/20090818_ciganykepek_a_folklortol_az_etnopolitikaig_a_romak_es_a_rendszervaltas?pIdx=1 (2013-02-01)

8 Romák az 1848-as szabadságharcban (Ismeretlen szerző) 2007. március 15.
<http://www.multkor.hu/cikk.php?id=84> (2013-01-27)

9 Binder Mátyás: Cigány-képek a folklórtól az etnopolitikáig: a romák és a rendszerváltás, 2009. augusztus 18.
http://www.mult-kor.hu/20090818_ciganykepek_a_folklortol_az_etnopolitikaig_a_romak_es_a_rendszervaltas?pIdx=1 (2013-02-01)

10 Nagy Pál: „Fáraó népe” A magyarországi cigányok korai története (14-17.század) PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs 2004.

11 Mít mondtak híres emberek a zsidókról (Ismeretlen szerző) <http://www.freepress-freespeech.com/holhome/konyvek/quotma.htm> (2013-02-08)

12 Cigány Tudományos és Identitásörző Szövetség: Paj Rom Cigányokról <http://www.ctisz.webnode.hu/numa-romanes/paj-rom> (2013-02-08)

13 Nagy Pál: i.m.

14 Tóth Péter: A magyarországi cigányság története a feudalizmus korában, Bölcsész Konzorcium Pécs, 2006
<http://www.publikacio.uni-miskolc.hu/data/ME-PUB-40972/ciganyoktortenete.pdf> (2013-01-05)

15 Tóth Péter: i.m.

16 Tóth Péter: i.m.

17 Nagy Pál: i.m. 50.o.

-
- 18 Purcsi Barna Gyula: A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”, Csokonai Kiadó, Debrecen 2004. 9.o.
- 19 Purcsi Barna Gyula: i.m. 12.o.
- 20 Purcsi Barna Gyula: i.m. 16-22.o
- 21 Purcsi Barna Gyula: i.m. 25-30.o.
- 22 Binder Mátyás: Cigány-képek a sztereotípiáktól az integrációig 2009. http://www.multkor.hu/20090107_ciganykepek_a_szttereotipiaiktol_az_integracioig. (2013-02-02)
- 23 Purcsi Barna Gyula: i.m.
- 24 Romák az 1848-as szabadságharcban (Ismeretlen szerző) 2007. március 15. <http://www.multkor.hu/cikk.php?id=84> (2013-01-27)
- 25 Binder Mátyás: i.m. (2013-02-07)
- 26 Binder Mátyás: i.m. (2013-02-07)
- 27 Elek Balázs: A sztereotípiák szerepe a bizonyítási eljárásban In: Erdei Árpád (szerk): A büntető ítélet igazságtartalma, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 167-171. o. BH. 1998. 218. Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2. Bf. 45/1988. sz.
- 28 Póczik Szilveszter: A cigányság a magyar kriminológiai kutatásban 1971-2001. Kriminológiai tanulmányok, 39. évf. 336-355.o.
- 29 Póczik Szilveszter: i.m.
- 30 Póczik Szilveszter: i.m.
- 31 Vigh József- Tauber István- Madácsi Imre: A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés kapcsolata, BM Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- 32 Vigh József- Tauber István- Madácsi Imre: i.m.
- 33 Szűcs Norbert: A cigányság szakirodalma a rendszerváltás utáni Magyarországon http://www.fk.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/kozmuw/wp/wp-content/uploads/2011/03/szucs_norbert_tanulmany.pdf (2013-02-23)
- 34 Póczik Szilveszter: A roma kisebbséggel összefüggő problémák szociológiai és kriminológiai vizsgálata 1996-2002, Kutatási zárójelentés, OKRI, Budapest, 2002.
- 35 Vavró István: A „cigánybűnözés” vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről, In: Írások Tauber István emlékére 1943-2003, Magyar Kriminológiai Társaság, ELTE ÁJK, Rendőrtiszti Főiskola, Budapest 2009. 32-35.o.